

Проблеми германської гідронімії Українських Карпат

Окремі гідроніми регіону Українських Карпат більш-менш упевнено тлумачаться на германському матеріалі. Це передусім дві *Піскави* [6:425], розташовані як у Прикарпатті (басейн горішнього Дністра в Рожнятівському районі Івано-Франківської області), так і в Закарпатті (басейн Тиси у Міжгірському районі Закарпатської області). О. Трубачов запропонував для гідроніма Піскава германську етимологію *fisk-ahw(a) “рибна ріка” [8:50], визнавши його імовірним германізмом. Порівняно недалеко від обох річок з назвою Піскава є й слов’янський відповідник цієї назви – права притока Пруту Рибниця у Верховинському та Косівському районах Івано-Франківської області [6:461]. Написання назви *Піскава* з *i* фіксує її зближення (вторинне?) з лексемою *пісок*. До речі, [6:425-427] фіксує 21 гідрооб’єкт з назвою Піщана, 5 – Піщаний, 3 – Піщанка, 6 – Пісочна, 5 – Піскувата, по одному – Піски, Піскуваня, Піскуватий, Піскуваха, Піщадь, Піщанець.

Дністерська Піскава впадає в річку *Молоду*, назву якої О. Трубачов теж вважає імовірним германізмом, виводячи її з герм. *muldan “земля” [8:79-80]. Незручним для такої інтерпретації фактом є те, що на р. Молода знаходиться с. Осмолода, та й саму річку теж іноді називають *Осмолода* [6:372]. Гадаємо, що саме цю темну назву Осмолода й слід уважати вихідною. Форма Молода – її скорочений варіант. Назва ця імовірно є дослов’янською. Але певність в її германських зв’язках зникає.

Разом з Молодою О. Трубачов зводить до того ж германського слова назву *Молдова* [пор. ще 4: 272]. Однак Й. Йордан називає більше десятка аналогічних топонімів і виводить назву ріки та країни *Молдова* з рум. *molid* “вид сосни”, посилаючись на Н. Йокля та характеризуючи слово *molid* як етимологічно неясне, присутнє також і в албанській мові [11:478]. Отже, тут виникає питання про даків-фракійців, яке може поширюватися й на Молоду – Осмолоду. Втім, чеську річку *Молдава* разом з лівою притокою Ельби нім. *Mulde* дехто пояснює як праєвропейську (тобто доіндоєвропейську) неясного змісту [12:201]. Ця інтерпретація на фоні запропонованої О. Трубачовим етимології видається надмірно ускладненою. До речі, М. Павлович упевнено реконструює іллірійську лексему *mal/*mol “гора” на підставі оронімів типу *Malibar* та ін. і саме

з нею пов'язує назву *Молдова* [13:34, 38; пор. 14:180]. Може, й Молода – Осмолода є не “земляною” чи “сосновою”, а “гірською” і не германською чи фракійською, а іллірійською?

Складність германської гідронімічної проблеми в Карпатах добре простежується і на тлумаченні назв *Стінавка* (ліва притока Стрия на Львівщині, на якій знаходиться й с. Стінава, що зберігає давнішу форму назви, пор. 6:530), й *Танев* (права притока Сяну в Польщі, у джерелах свідчиться в давнішій формі *Tnew*, пор. 10:114). Перший з цих гідронімів О. Трубачов визначає як германський (навіть без застереження “імовірний”), посилаючись на В. Ташицького й польську паралель *Stynawa/Scinawa*, а для другого припускає зв'язок з іє. **dānu* – “(велика) вода”, з германським пересуненням *d-t* [8:52,264]. Але ж не можна позбутися думки, що в усіх цих назвах приголосний *t* є етимологічним (а не наслідком германського фонетичного процесу) і, відповідно, самі назви є слов'янськими, що з приводу Тансва зазначив Я. Рігер. Варіант *Tnew* явно має вважатися вихідним, а його важко вирізнити зі слов'янського контексту і за коренем (пор. *тнути*: йдеться про річку, що протинає собі шлях крізь перешкоди), і за формантом (рефлекс *ū*-основ, які важко припасовувались до іноземних слів, пор. і суч. пол. *Tapew*, жін. р., род. відм. *Tapwi*). У цьому зв'язку й зближення *Стінава* – *стинати* набуває певного етимологічного сенсу. Втім, цей сенс, не виключено, є тільки народноетимологічним, що можна досить упевнено говорити щодо форми *Tapew* (на фоні *Tnew*), пор. пол. *tani* “дешевий” чи *tanu* “танці” – зрештою, германізми.

На заході досліджуваного регіону маємо, можливо, найвиразніший германізм – найбільшу словацьку ріку, ліву притоку Дунаю *Ваг*, який досить однотайно виводять з герм. *wāg* “бурхлива вода”, пор. нім. *Woge* “хвиля” [15:306-307; 3:28; 12:320]. У зв'язку з цим гідронімічним фактом особливого сенсу набуває назва *Вага*, яку В. Стефанік ужив стосовно буковинської річки Виженки [2:110]. Ім'я це більш ніде не зафіксоване, але В. Стефанік був дуже спостережливим та уважним до деталей. Можливо, Виженка мала й паралельну рідковживану германську назву *Вага*. Слід вказати й на *Вагу* в басейні Десни в Чернігівській області [6:80]. Ця назва істотно розширює германський гідронімічний арсал України [8:286] на північний схід.

Говорячи про карпатські гідронімічні германізми, не можна оминати проблеми наймення *Агалінг*, яким займалося чимало вчених, а особливо

докладно В.Петров. Ця ріка, fl. Agālingus, згадується в Певтінгерових таблицях III ст. (відбивають стан першого ст.) і з високою імовірністю ототожнюється з Дністром. Власне, тут маємо ситуацію, схожу на щойно розглянуте іменування Виженки. Ріка повсюдно називається Дністром, давніше ще й Тирасом, а в одному джерелі – інакше. Можливо, що і в цьому випадку інакша назва є германською. Від В.Томашека (1889) до Лер-Сплавінського (1946) гідронім Агалінг інтерпретується як германський, конкретно готський, похідний від гот. *aglus* “важкий” із германським же суфіксом *-ing* [5:89-90]. Цю етимологію поставив під сумнів М.Фасмер (1923) і рішуче відхилив В.Петров. Однак запропоноване дослідником балтійське розуміння із структурою А-гал-інг [5:90-99] видається значно слабкішим за готське. Скоріше вже назву *Agalingus* (беручи до уваги, що йдеться про фіксацію іноземцем вимови початку нової ери) можна тлумачити як слов’янську й розуміти опозицію Онут [3:12] – Агалінг як локальні наймення одного об’єкта із сенсом “закритий” – “відкритий”. Однак германську інтерпретацію назви Агалінг доводиться визнати найбільш узаданною.

Погано, що нібито готська назва Агалінг фіксується раніше (I ст.), ніж на території України з’явилися готи [III-IV ст.: пор. 1:144-145]. Вихід з цього хронологічного нонсенсу вказав ще Ф.Брун: бастарни. Бастарни були на території України, зокрема на карпатському підгір’ї, ще до нашої ери і належали до германців, чого не заперечує такий знавець давньої етнімії, як О.Стрижак [7:34].

Так чи інакше древня германська /конкретніше: готська, а можливо й бастарнська/ присутність в Українських Карпатах гідронімічно загалом підтверджується. Ця присутність має кваліфікуватися як інфільтрація. Вона не була ні масовою, ні довготривалою. І при цьому вона накладалася на вже наявну в Карпатах слов’янську основу. Германські гідроніми карпатського регіону (можливо, разом з кельтськими), гадаємо, найдавніший суперстратний, а не субстратний шар щодо слов’янських географічних назв.

1. Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1991. – Т.1.
2. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини. – К., 1973.
3. Карпенко Ю. О. Фракійська гідронімія Українських Карпат // Щорічні записки з українського мовознавства. – Одеса, 1998. – Вип. 5.
4. Никонов В. А. Краткий топонимический словарь. – М., 1966.
5. Петров. В. П. Етногенез слов’ян. – К., 1972.

6. Словник гідронімії України. – К., 1979.
7. Стрижак О. С. Етніонімія Птолемсевої Сарматії. – К., 1991.
8. Трубочов О. Н. Названия рек Правобережной Украины. – М., 1968.
9. Bednarczuk L. Zagadnienie predślowiańskiej hydronimii Karpat // Rocznik naukowo-dydaktyczny. Zesz. 47. Prace językoznawcze. 2. – Kraków, 1973.
10. Hydronimia Wisły. Cz. 1 / Pod red. P. Zwolińskiego. -Wrocław-Warszawa-Kraków, 1965.
11. Jordan I. Toponimia românească.-București, 1963.
12. Luterer I., Majtan M., Šramek R. Zeměpisna jména Československa.-Praha, 1982.
13. Pavlović M. Onomastica illirica // Onomastica Jugoslavica.-1969.-Т. 1.
14. Pavlović M. Misli o zadacima onomastike // Onomastica Jugoslavica. – 1973-1974. – Т. 3-4.
15. Šmilauer V. Vodopis starého Slovenska.-Praha-Bratislava, 1932.

Т. І. Поляруш

Лексико-семантичне творення топонімів і місцевий ономастичний контекст

Специфіка словотвірного аналізу топонімів, порівняно з апелятивами, полягає в тому, що при цьому враховуються всі можливі семантико-структурні зв'язки власної географічної назви (далі – ВГН) як з апелятивами, так і з власними назвами – іншими топонімами та антропонімами. Головна мета словотвірного аналізу топоніма – поставити дану назву у певний словотвірний топонімічний ряд, визначивши можливу його мотивацію онімом чи апелятивом, знайти місце даної назви в топонімічній системі, як правило, регіональній.

Особливо важливим для правильного висновку про спосіб творення ВГН є врахування даних місцевого ономастичного, ширше – лінгвістичного контексту, тобто такого, що враховує всю сукупність даних місцевих народних говорів. Найбільш достовірними для такого комплексного аналізу є матеріали спеціальних експедицій, всебічне знання дослідником лінгвістичної ситуації місцевості, усієї сукупності можливих у минулому і тепер зв'язків даної назви з назвами інших топо- та антропонімічних класів, а також з діалектними апелятивами. Саме врахування таких зв'язків нерідко допомагає отримати правильний висновок про первинний спосіб номінації об'єкта, про вихідну мотивацію назви. Так, ойконіми типу *Соро́ка*, *Бездрик*, *Байбак*, що на Сумщині, без знання